

**COURSE «BANK AUDITING»
LECTURE # 7.**

**AUDIT OF CREDIT TRANSACTIONS AND NON-CREDIT
LIABILITIES IN BANKS**

Rizaev N.K. - DSc

**“БАНК АУДИТИ” ФАНИ
7-МАВЗУ
БАНКЛАРДА КРЕДИТ ОПЕРАЦИЯЛАРИ ВА НОКРЕДИТ
МАЖБУРИЯТЛАРИ АУДИТИ**

РИЗАЕВ Н.К - DSc

Режа:

- 1. Банкларда кредит операциялар аудитини ташкил қилиш**
- 2. Банкларда кредитларни беришни бухгалтерия ҳисобининг аудити**
- 3. Банк кредит фоизлари аудити**

Таянч сўз ва иборалар: Банкда кредит операцияларнинг моҳияти, кредит турлари, кредит шакллари, кредит тўловлари, аудит режаси, аудит дастури, бухгалтерия ўтказмалари, ташқи аудит ҳулосаси ва ҳисоботи.

1. Банкларда кредит операциялар аудитини ташкил қилиш

Ҳозирги кунда ҳар бир тижорат банки ўзининг кредит сиёсатини ишлаб чиқиб, кредит муносабатларини ушбу сиёсат орқали юритадилар Марказий банк эса кредитлаш бўйича умумий кўрсатмалар беради.

Кредитлар ва олиниши лозим бўлган маблағлар ҳисобварақлари – фаол бозорда котировка қилинмайдиган, улар бўйича тўловлар олдиндан белгиланган ёки ўрнатилган ноҳосилавий молиявий активлардир

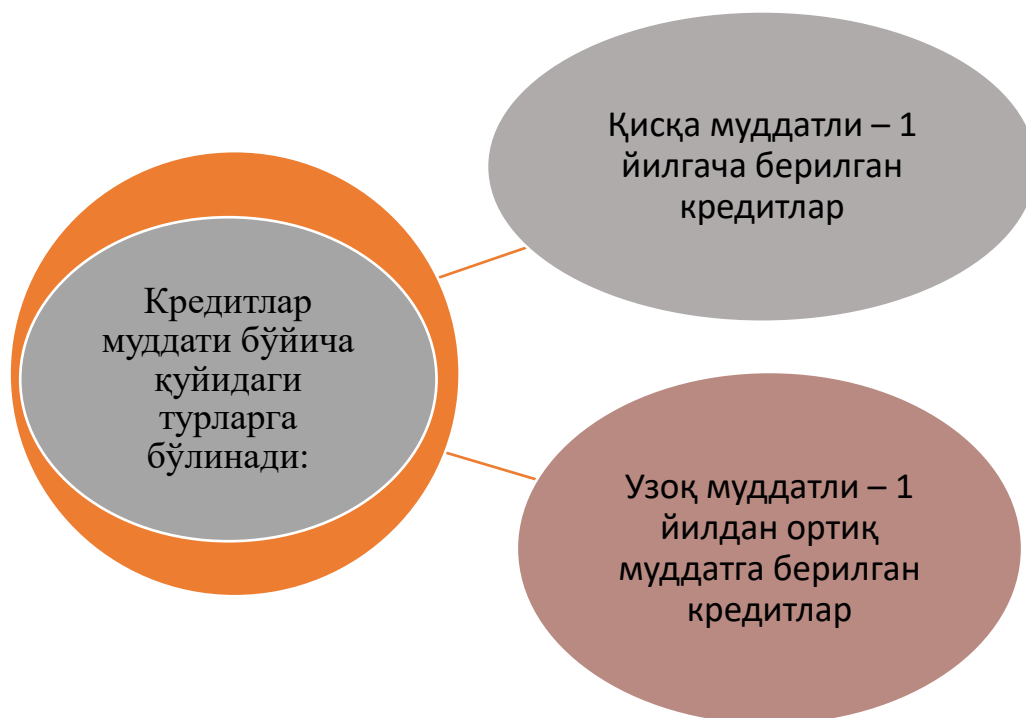
аудиторлик ташкилоти — аудиторлик текширувларини ўтказиш ва турдош хизматлар кўрсатиш бўйича аудиторлик фаолиятини амалга оширувчи тижорат ташкилоти;

Аудиторлик ташкилотларининг реестри — аудиторлик ташкилотларининг аудиторлик фаолияти соҳасидаги ваколатли давлат органи расмий веб-сайтига жойлаштирилган рўйхати;

Банкларнинг активлари бўлган кредитлар Тижорат банкларида активлар сифатини таснифлаш ва активлар бўйича эҳтимолий йўқотишларни қоплаш учун

захиралар шакллантириш ҳамда улардан фойдаланиш тартиби тўғрисида Низом (2696-сон, 2015 йил 14 июл) .

Фоизларни ҳисоблаш, кредитлар бўйича ундирилмаган фоизларни бекор қилиш ҳам инобатга олинган ҳолда “Тижорат банкларида фоизларни ҳисоблаш тўғрисида”ги Низом (рўйхат рақами 1306, 2004 йил 30 январь)га мувофиқ амалга оширилади.

Муддатли кредитлар - банк ва мижоз ўртасида тузилган кредит шартномасига асосан берилган кредитлар;

Муддати ўтган кредитлар - банк ва мижоз ўртасида тузилган кредит шартномасига кўра ўз вақтида қайтарилмаган кредитлар. Бу тоифадаги кредитлар муддатсиз ҳисобланиб, имконияти бўлиши билан ундириб олинади;

Шартлари қайта кўриб чиқилган кредитлар - ўзаро қайта кўриб чиқилган ёки қайта тузилган шартномаларга асосан муддати, янги фоиз ставкаси ёки таъминланганлик ҳолатига қўшимча талаблар ва шу каби бошқа шартномаларининг ўзгариши билан боғлиқ бўлган кредитлардир.

2. Банкларда кредитларни беришни бухгалтерия ҳисобининг аудити

Банк томонидан берилган кредит амалдаги қийматида акс эттирилади ва у қарздорга берилган пул маблағлари суммасини ифодалайди. Банк томонидан қисқа ва узоқ муддатли кредит берилганда аудитор томонидан қўйидаги ўтказмалар текширилади:

Қисқа муддатли кредит операциялари бўйича

Дебет 11901-13301 (тегишли кредит ҳисобварағи)

Кредит 10301 - “Марказий банкдаги вакиллик ҳисобварағи – Ностро” (агар маблағ олувчига бошқа тижорат банки томонидан хизмат кўрсатилса), ёки Кредит – маблағ олувчининг талаб қилиб олунгунча депозит ҳисобварағи (агар маблағ олувчига мазкур банкда хизмат кўрсатилса) ёки

Кредит – 10100 – “Кассадаги нақд пул ва бошқа тўлов ҳужжатлари” (кредит нақд пулда берилганда).

Узоқ муддатли кредит операциялари бўйича

Дебет 14301-15501 (тегишли кредит ҳисобварағи)

Кредит 10301 - “Марказий банкдаги вакиллик ҳисобварағи – Ностро” (агар маблағ олувчига бошқа тижорат банки томонидан хизмат кўрсатилса), ёки Кредит – маблағ олувчининг талаб қилиб олунгунча депозит ҳисобварағи (агар маблағ олувчига мазкур банкда хизмат кўрсатилса) ёки

Кредит – 10100 – “Кассадаги нақд пул ва бошқа тўлов ҳужжатлари” (кредит нақд пулда берилганда).

Тижорат банклари томонидан берилган кредитлар бўйича гаров сифатида олинган қимматли қоғозлар, мулклар ва мулккий ҳуқуқ(талаб)лар бўйича ҳужжатлар баланسدан ташқари ҳисобварақларда ҳисобга олинади (шартли 1 сўм қийматида).

- Дебет 93609 - Сақланаётган қимматбаҳо буюмлар
- Кредит 96379 - Сақланаётган қимматли қоғозлар ва бошқа қимматбаҳо буюмлар бўйича контр-ҳисобварақ
- Шу билан биргаликда берилган қисқа муддатли кредит суммаси баланسدан ташқари ҳисобварақда қуйидагича ҳисобга олинади:
  - **Дебет –91901** - Қарздорларнинг қисқа муддатли кредитлар бўйича мажбуриятлари
  - **Кредит – 96345** - Қарздорларнинг қисқа муддатли кредитлар бўйича мажбуриятлари контр-ҳисобварағи
- Шу билан биргаликда берилган узоқ муддатли кредит суммаси баланسدан ташқари ҳисобварақда қуйидагича ҳисобга олинади:
  - **Дебет – 91905** - Қарздорларнинг узоқ муддатли кредитлар ва лизинглар бўйича мажбуриятлари
  - **Кредит – 96349** - Қарздорларнинг узоқ муддатли кредитлар ва лизинглар бўйича мажбуриятлари контр-ҳисобварағи

- Кредитлар бўйича фоизлар бухгалтерия ҳисобининг ҳисоблаб ёзиш усули бўйича тан олинади.

- Жумада ҳисоблаб ёзиладиган фоизни ҳисоблашда одатда ҳисоб-китобга жума, шанба ва якшанбада фоизларни ҳисоблаб ёзиш учун 3 кун олиниши лозим.

- Агар жорий ой жума ёки шанбада тугайдиган бўлса, унда ҳисоблаб ёзиш тегишлича бир кун ёки икки кун учун амалга оширилади. Ҳафта охирида қоладиган кун (кунлар) навбатдаги ойнинг биринчи иш кунида ҳисоблаб ёзилади.

- Агар жорий кун шанбада тугаса, унда ойдаги энг охирги ҳисоблаб ёзиш жумада икки кун (жума ва шанба) учун акс эттирилади. Сўнгра, кейинги душанбада ҳисоблаб ёзиш навбатдаги икки кун - якшанба ва душунба учун амалга оширилади. Байрам кунларига нисбатан ҳам худди шундай жараён қўлланади.

3. Банк кредит фоизлари аудити

Банкларда аудит текширувларини ўтказиш ҳуқуқини берувчи сертификат уни бериш тўғрисида қарор қабул қилинган кундан бошлаб 15 кун муддат ичида ташкилот директорига аудиторлик ташкилотлари рўйхатини юритиш бўйича давлат китобига имзо қўйдирган ҳолда берилади.

Банкларда аудит текширувларини ўтказиш ҳуқуқини берувчи сертификатни бериш қуйидаги асосларга кўра рад этилиши мумкин:

- банк аудити ўтказиш ҳуқуқини берувчи малака сертификатига эга бўлган 2 та мутахассиснинг йўқлиги;

Кредит бўйича фоизлар одатда ҳар куни йиллик базавий давр - 365 кундан келиб чиққан ҳолда ҳисоблаб ёзилади. (Кредитларнинг муайян турлари бўйича 360 кун базавий давр қилиб олинади). Кредит бўйича фоизлар қуйидаги формулага биноан ҳисобланади:

$$\text{Фоиз суммаси} = \frac{\text{сўндирилмаган қолдиқ} \times \text{фоиз ставкаси} \times \text{амалдаги кунлар сони}}{365}$$

Ҳисоблаб ёзиш шартномада белгиланган фоиз ставкасига асосланиши лозим.

Аудитор кредит бўйича фоизларни ҳисоблаб ёзиш қуйидаги бухгалтерия ўтказмасини текширади:

- Дебет 16309 - Кредитлар бўйича олиниши лозим бўлган чун ҳисобланган фоизлар

- Кредит 41400-44700 Кредитлар бўйича фоизли даромадлар.

Кредит бўйича фоизларнинг келиб тушиши қуйидаги бухгалтерия ўтказмаси билан акс эттирилади:

Дебет 10101 “Айланма кассадаги нақд пуллар” ёки банкнинг вакиллик ҳисобварағи ёхуд миждознинг ҳисобварағи;

Кредит 16309 “Кредитлар бўйича олиниши лозим бўлган чун ҳисобланган фоизлар”.

Агар миждоз ой якунланишига қадар кредитни қисман сўндирса, унда банк асосий қарз суммасининг ҳақиқатда сўндирилмаган қисмига фоизларни ҳисоблаб ёзиши лозим.

Агар миждоз сўндириш муддати келгунга қадар кредитни тўлиқ сўндирса, унда банк кредит бўйича фоизларни ҳақиқатда фойдаланилган кунлар учун ҳисоблаб ёзиши лозим.

Ҳисобланган лекин шартнома бўйича ўз вақтида тўланмаган кредитнинг фоизи 16377 “Шартнома бўйича олиш учун ҳисоблаб ёзилган, бироқ муддатида тўланмаган олиниши лозим бўлган фоизлар” ҳисобварағида акс эттирилади:

Дебет 16377 “Шартнома бўйича олиш учун ҳисоблаб ёзилган, бироқ муддатида тўланмаган олиниши лозим бўлган фоизлар”

Кредит 16309 “Кредитлар бўйича олиниши лозим бўлган чун ҳисобланган фоизлар”.

Ўзбекистон Республикаси банк тизимида кирувчи банклар аудитини ўтказиш борасидаги ишларни мувофиқлаштиради;

банк аудитини ўтказиш хусусида мамлакатимиз ва чет эл аудиторлик фирмалари билан тузиладиган шартномалар бўйича буюртмачи сифатида чиқишга ҳақли;

республика ҳудудида иш юритувчи аудиторлик фирмалари ва ташкилотларга банкларда аудиторлик текширишларини ўтказиш ҳуқуқи учун тегишли сертификатлар ҳамда малака сертификатларини беради.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Ibragimov A.K., Auditning xalqaro standartlari asosida tijorat banklarida ichki auditning tashkiliy asoslari. O'quv qo'llanma. – T.: Moliya. 2013. – 384 b.

2. Karaliyev T. Fayzullaeva M. Bankovskiy audit.TMI. 2014.

3. Yadgarova M., Qurbonov R. Bank auditi. Darslik. –T.: «IQTISOD-MOLIYA» 2019 y.

4. Tuychiyev A., Qo'ziyev I., Avloqulov A., Sherimbetov I., Avazov I. Audit. Darslik. – T.: “Iqtisod-Moliya”, 2019. – 530 b.

5. [Wally Smieliauskas](#), [Kate Bewley](#). Auditing: An International Approach Hardcover. McGraw-Hill Ryerson; 6 edition. 800 pages. 2014.

6. David O'Regan. International Auditing: Practical Resource Guide 1st Edition, Wiley; 1 edition, 312 pages. 2015.

7. Fayziyev Sh.N., Dusmurov R.D., Karimov A.A., Qo`ziyev I.N., Avlokulov A.Z. Audit. Darslik. –T. OQTISOD-MOLIYA, 2015. -392 b.

8. Arens A., Lobbek Dj. Audit. Per. s angl. pod red. Ya.V. Sokolova. - M.: Finansi i statistika, 2013. -560s.

9. Sheremet A.D., Suyts V.P. Audit. Uchebnik.- M.: INFRA-M, 2009. -456 s.